

МИЛОСАВ НЕДИЋ

ЗА КРСТ ЧАСНИ И СЛОБОДУ ЗЛАТНУ

www.knjizaraodisej.rs

МИЛОСАВ НЕДИЋ

**ЗА КРСТ ЧАСНИ И
СЛОБОДУ ЗЛАТНУ**

ДРУГО, ДОПУЋЕНО ИЗДАЊЕ

*Владану, Ђекићу,
Јојану и Лазару*

СЛУЖБА ЗА ЗАШТИТУ И
ОПРЕДЕЉУЈУЋИ
ОДЛУКЕ
ОДЛУКЕ

У МЕСТУ И СТОЈБЕ ТРОЈИЦЕ СРЕБНИХ
НАТРОТА И ПУТЕМ ДО БОРБИЧА ПАТ
ДВАИ, БЛАГОТ И ДИВАЊУ ИЛИ

***Владану, Ивани,
Јовану и Лазару***

Само буктињама збори се кроз тмине
У зрцалу мача, будућност се слика
Преко палих иду пути величине
Слава, то је страшно сунце мученика...

Ј. Дучић

**У ЧАСТ И СПОМЕН ТРОЈЦИ СРБСКИХ
ПАТРИОТА И ЈУНАКА ИЗ ВЕЛИКОГА РАТА
ЈОВАНУ, БЛАГОЈУ И МИЛАНУ НЕДИЋУ**

www.knjizaraodisej.rs

МИЛОСАВ НЕДИЋ

***ЗА КРСТ ЧАСНИ И
СЛОБОДУ ЗЛАТНУ***

ДРУГО, ДОПУЊЕНО ИЗДАЊЕ

ТОПОЛА, 2021

Предговор

Ратови, велики и мали, подстичу и стварају катаклизме неслућених размера који трагично погађају народе који се у њима затекну. Оне не штеде никога, па мало ко може избећи или се сакрити. На просторима на којима је живео српски народ, у Краљевини Србији, као и у околним земљама, те катаклизме су достигале често неслућене размере и јачину. Изградивши *"кућу на ветрометини"*, Срби нису имали избора када су се са њом суочавали. Њихов карактер и темперамент су им одредили улогу учесника и страдалника у њој.

Први светски рат представљао је године великог искушења за државу и народ. Пошто су проглашени кривцима за његово избијање, за њих је била резервисана и најоштрија казна. Она је била сурова и није се могла избећи. Победе на бојном пољу само су је увећале. Народ се суочио са најтежим страдањима и погибијом. Земља се нашла, на његовом завршетку, на ивици биолошког опстанка. Дуготрајни рат, страдања свих, болештине, избеглиштво и окупација, допринели су величини људских жртви и материјалном разарању. Суочен са таквим стањем; краљ Петар је из избеглиштва изразио своје страховање да ће **"народ у Шумадији нестати"**.

Милосав Недић се ухватио у коштац, као и многи пре њега, са епопејом страдања народа и војске, младих и старих. У том страдању тражио је, и нашао, нит за људску драму чију је радњу пратио током трајања рата. Његови описи ликова и околности су живи и упечатљиви, разумљиви читаоцу, блиски сваком ко је осетио или размишљао о рату. Ликови и њихове судбине верно одсликавају збивања у околностима рата, прекинуте животне судбине, нестале појединце, љубави, родитељске, дечије. Он ставља љубав појединаца, мушкараца и жена, зрелих људи, под увеличавајуће стакло, прати њихове реакције и понашање у тренуцима највећих ратних искушења. Рат и страдања ту љубав некад подстичу, проверавају њихову снагу, ломе је или јачају. Само снага праве љубави опстаје у таквим околностима. Љубавна прича пук. Милића и Бисеније, која се провлачи кроз читаву књигу то потврђује, плени својом чистоћом, искреношћу и пожртвовањем.

Србијански човек онога времена, најчешће сељак, који је на својим леђима изнео терет рата, добио је на страницама књиге свој прави лик. Он је бистар, способан да преживи разна искушења, реалан, окретан, способан да савлада најтеже изазове. Он је одан свом старешини, као и својој породици, често чини неочекивано, разуме околину у којој треба да преживи. Он је, истовремено, издржљиви ратник, веселак у тренуцима кад весељу нема много места, понекад шерет и кавгација. Панорама ликова са таквим особинама је импресивна, од Крње до Тодора, ликови се смењују, а њихове способности да преживе и опстану потврђују.

Аутор заслужује сваку похвалу за напор да читаоцу приближи и дочара ову генерацију, несталу, али очито незаборављену...

Аутор свакако заслужује и похвалу за труд, стрпљење и оданост идеалима и вредностима својих јунака. Заправо, његов роман је ода српском сељаку и селу који су одгајали генерације каквих више нема. Реализам и идеализам на страницама књиге се мешају, иду руку под руку, и не могу се одвојити један од другог.

Академик Проф. др *Драгољуб Р. Миводиновић*

У в о д

Без обзира што је читав век прошао, догађаји везани за Први светски рат тешко да ће икада избледети из памћења српскога народа. Све до данашњих дана остављаће најснажније импресије на све генерације. Колективна сећања су тако снажна, па се стиче утисак како се све збило тек пре коју годину или бар деценију. Битке, људи, страшне сцене страдања, песме и маршеви, химна, а посебно часна и величанствена победа српске војске, памтиће се и преносити још кроз многе и многе генерације. Зато се као нужно и наметнуло објављивање овог другог, проширеног и допуњеног издања, а на захтев уистину многобројне читалачке публике.

Пре него што се буде говорило о условно последичним разлозима за избијање Великога рата 1914. године, налазим за сходно да читаоца, на кратко, вратим у једно друго време. У време ништа мање значајно и славно од овога о коме ћу говорити, а по народном прегалаштву, страдању и спремности на највеће могуће жртве, веома сличном.

Најзад, само настајање модерне српске државе посебно је и значајна и интересантна тема у новијој историји. Због ограниченог тематског простора у овом тексту о томе ћу рећи тек само коју реч више.

Касније, и у другим делима, а уз Божју помоћ, биће и речи и дела.

Из опште целине свих народа, у преломним временима, издвајају се посебне личности које остављају печат у свом, али и у наредним временима. Тако, Карлајл каже да: „увек када по људски род наступе важна времена провиђење шаље појединце да у свету изврше неки виши или свети задатак који је неминовна потреба живота и времена”.

Управо оне који прате откуцаје времена.

Назирући будућност испред своје епохе, они отварају пут историји.

Када потреба за њима престане, нестају и они...

Нашем народу Бог је доделио више оних који су радили на изградњи новог доба...

Сасвим самоуверено и надаље тврдим да су плућа Србије Шумадија, а Опленец је срце њено...

Зато и данас: када у врх Опленца станемо испред задужбине Петра Првог Ослободиоца, погледом обухватајући читаву Шумадију, у нама, деци Шумадије, буди се неописив понос и вера у неку вишу и јачу моћ наше шумадијске расе. Само на овом месту, и само ми, можемо осетити мистериозни пулс великога и бесмртнога Војда који се кроз олује и громове вазнео у вечност.

Буђење и Васкрсење Србије огласио је са Опленца Вождов топ „аберадар”, а његов одјек се, веле, чуо „на три’ес’ сахати хода”.

Ехо овог слободарског топа разлегао се од Цариграда и Босфора, преко Пеште и Беча, па све до Петрограда...

А тамо, у зависности од тога ко га је, где и како чуо, тако је и тумачио...

Био је то врисак народа на умору, а желео је само – Слободу...!

И гле чуда!

Шумадија, у освит Првог српског устанка само тамни турски вилајет, намах постаде Пијемонт васколиком Србству.

И не само њему...

Али ти други у то само на кратко повероваше.

Зато се и не спасише...

Од мале Шумадије, за само један век, прескачући више цивилизацијских нивоа кроз које су пролазили велики западни народи, настала је моћна Краљевина са најмодернијим тековинама тога доба.

Краљевина Србија.

Како некада, тако данас, али и за навек, чуваће се успомена на народнога Вожда који је из свог ослободилачког гнезда, свијеног подно Опленца у Тополи, посејао семе наде у будућност шумадијскога имена и племените шумадијске расе...

Темеље грађанског друштва и поретка, модерних закона, а пре свега организованог војсци, закопаће син Вожда Ђорђа Петровића Кнез Александар Карађорђевић.

Његов син Петар Први Карађорђевић Ослободилац, будући да је наследио најбоље и најплеменитије врлине оца и деде, повешће свој народ у остварење сна на који се чекало пет векова.

Историјску мисију српскога народа, Пијемонта међу „Јужним” Словенима, у дело ће спровести Петров син витешки краљ Александар Први Карађорђевић. Ујединитељ!

Од оца на сина... Четири колена, четири Вожда...

О њиховим потомцима говорићу кроз друга дела. А биће их...

И потомака и дела...

Нестаће само оних којима руке у кумовској крви огрезаше. Божја воља је то! Од ње ни оно мало добра, које су скрпили, није их сачувало.

Када Бог судбину одређује; изабранима је на располагање оставља..., а слава предака у нама, потомцима, живи!

Али само онда ако је ми заслужујемо и ако смо и сами славе вредни...!

Слава и бљесак са србског оружја, а са благословом Господњим, обасјаваће круну србских краљева у све дане рода шумадијског...

Подсећајући се на морално и духовно најчистији период свога постојања, лако ћемо пронаћи праве путеве ка будућности.

Будући да су нам пропали сви облици „јужнословенске” заједнице досад стварани, слутим драга браћо и сестре да нам је Отаџбина веома угрожена. Прибојавам се да је наступио последњи час за очување и саме Шумадије. Захваљујући истим оним непријатељима и њиховим потомцима, али и нашим неискреним „Савезницима” који су тако здушно уништили све облике Југославије, очито је угрожен и опстанак Србаља уопште!

Управо стога, сада више него икада раније, овакве књиге добро ће доћи као надајуће младој генерацији да је ободри, уздигне и подстакне у враћању патриотског достојанства. Опште посрнуће на свим пољима и одбоженост најбоље се могу и лечити и излечити повратком своје националне биће.

А оно никада није било безбожничко...

Критиковати данас стварање Краљевине С. Х. С. код неупућених, али и злонамерних каквих је данас највише, скоро да је постало ствар престижа ко ће ружније, жешће и погрдније напасти на актере њенога стварања. Брига њих за околности и искуства тога доба... Тек, трн у оку им је увек Краљ Александар и Монархија као институција.

Може бити да би се појединим политичарима и данас веома допадала Монархија, али да они буду краљеви...!

Тек, нико и ништа им није свето...

Из поштовања према бесмртницима који су дали животе за очување васколиког Србства о таквим данашњим калкулацијама више нећемо говорити.

Уз дужно поштовање према српском пешаку који је ваљда и највећу Голготу поднео, на истоме путу страдања било је и добрих домаћина, газда, високих чиновника, официра, па и њихових синова. Укратко, свих! Отуда су и описи тако неуједначени. За такву шароликост, а нарочито осликавање места и ликова са почетка романа, критичарима ћу ускратити задовољство да то назову пуком идиличношћу. Сада, са дистанце од једног века, све то уистину и може личити на идилу. Тада, у данима страдања и општенородне несреће, најмање се може говорити о идиличности. Са још више енергије ускратићу за-

довољство и надрикњижевним критичарима да у маниру шатровачких „наклапања” ово дело, па макар то били и његови најмањи делови, оцењују као патетику. Јер, деца комунизма, очито, ни у чему мере немају. Све што их подсећа на традиционално, национално и домаћинско, назваће „патетиком”.

Дакле, ништа лакше... А за то што су, по правилу, сами неостварени у књижевном опусу, ником ништа...

Архаичност којом се осликавају ликови, али и појмови уопште, резултат је тежње за што вернијим приказом људи и догађаја. Тиме се покушао, и надам се успео, удахнути живот и дочарати што вернији лик сваке поједине личности. Повремени перфекционизам, који се јавља, не треба узимати као резултат идеализовања времена. Поготову не као склоност ка шминкању нечега претерано ружног. Никако...

Историја памти многе погроме и голготе, ратове, страдања и недаће. Овој србској епопеји ниједна слична не беше. Ни по страдању и великомучеништву, ни по, уз Божју помоћ, васкрснућу српске војске и народа. Србија није пострадала у налету и окупацији других народа, већ у борби за свој чисто биолошки опстанак.

Сам дух места на овим стратиштима, после читавог века, у нама буди осећање најдубљег пијетета. То ми даје уверења и наде да ће тако остати и током наредног века. Јер, ниједна наредна генерација нема морална права да ова страдања заборави...

Гордиће се кроз векове многе и многе генерације страдањима и делима њиховим...! Зато ће нама, потомцима њиховим, док буде постојала шумадијска и србска раса остати у наслеђе да то никада не заборавимо. Да се у свакој згоди подсетимо и о каквом празнику, богоугодном, ова дела поменемо. Па и то; што ћемо се тада шепурити и поносити као да ту и неке наше заслуге има, сени њихове неће нам замерити. Напротив, тада ће мирно почивати у својим безименим и безбројним гробовима. Јер, све то и чинише и учинише због нас потомака њихових, за које су чврсто веровали да ће неминовно остати и опстати на шумадијској и српској груди којој све до живота дадоше...

Уверен да нас са радошћу с неба посматрају, још верујем да се и Велики Господ смисловао душама њиховим и пронашао им места у Рајском врту Његовome. Њима мир и покој души, нама понос и част што смо унуци њихови, док је Шумадије и имена србског. **Зато, браћо Шумадинци, не пропустимо ни једну пригоду да сви сложено ускликнемо: слава бесмртним херојима са Цера, Колубаре, Албаније, Кајмакчалана...!!!**

Нама Госпode подари памети, снаге и мудрости, да у миру Божјем, слози и љубави братској проживимо:

На многаја љета...!!!

Мени, грешном Милосаву, са најдубљим пијететом до последњег даха; у глави и души остаће Јован, Ранко, Благоје, Божидар и Милан, а у срцу Шумадија...

Дато у престоној Тополи о Васкрсу лета Господњег 2019.

Искрено Ваш унук и праунук

Милосав Негућ

ГЛАВА I

*Ако и хиљаду пута паднеш,
Покушај бар још једном
да устанеш*

ЖИВА ВОДА

I/I

На Видовдан 1914. године азањска црква беше препуна народа. Из околних сокака неки су још журно пристизали. Није ни чудо. Већ су се и друга звона огласила, а сви знају да отац Дража, протојереј овдашњи, не воли кашњење и недисциплину у цркви. „Ко у цркву одоцни, свуда и вазда ће одоцнити”, говорио је часни отац Дража. Овога јутра црква је била тесна да прими све вернике. Многи остадоше напољу испред врата да сачекају свој ред како би пришли, целивали иконе и помолили се Богу.

За певницом један млади свештеник и два ђака Карловачке богословије. Ови ђаци беху на летњим феријама па, као што је ред, наставише да живе богоугодним животом. Живост се примећује и иза Царских Двери у олтару. Отац Дража и свештеници који ће саслуживати преко мантија облаче свечану одежду и стављају епитрахиле. Пера, школски фамилијаз,¹ беше уједно и црквењак. Он припреми кандило и принесе га проти.

Ту и тамо још по неко крстећи се приступао би приложници, љубећи крст и иконе, остављао би по који грош или зечећи динар. У корпици изнад икона нашла би се и по која артијана банка што би је даривао по који виђенији домаћин или општински чиновник. Ближе олтару са десне стране уз општинског деловођу стајао је овога јутра и капетан среза Јасеничког из Тополе. Висок и стасит, са лепо обликованим брковима на озбиљном и достојанственом лицу, привлачио је погледе мештана. Упркос младости беше далеко догурао у служби, углавном истакавши се у последња два Балканска рата. Бог га поживе и врати оцу угледном трговцу из Крагујевца. Неожењен, измамљивао је уздахе удавача где год би се појавио.

Са друге стране стајали су његови ратни другови и пријатељи тек нешто старији од њега. Благоје и његова три брата од стрица: Јован, Ранко и Живојин Недић, каплари српске војске. Иза њих поносни отац Благојев, Живота, са млађим сином Радосавом. Јованов, Ранков и Живојинов отац Петар беше умро, па је Живота и њих сматрао својом децом. Са њима четворицом стајао је стасити наредник Милутин Недић из Орашца, послани капетана Милоја Хаџи-Марковића и окружног начелника Вујковића. Све њих довео је фијакером артиљеријски возар Танасије-Таса. Таса је додуше остао у црквеној порти да се побрине за коње и причува сабље и пушке које оставише капетан и наредник у фијакеру.

Поред ове групе стајала је и друга, налик претходној. Са председником општинског одбора стајао је окружни начелник Вујковић. Са њима два мајора Милорад и Жарко Мајсторовић у униформама Војске Краљевине Србије. Они су синови свештеника Ми-

¹ Фамилијаз – Школски послужитељ

РАЂЕНОГ КРАЉЕВИЋА ЂОРЂА ДОВОЗЕ У ВАЉЕВСКУ БОЛНИЦУ

СТАРИ „СОЛУНАЦ“ МИЛОЈЕ АНДРИЋ-КАРДАШИ

*ДРАГОЉУБ ЈОВАНОВИЋ И ЊЕГОВ СИНОВАЦ РАДОВАН ЈОВАНОВИЋ ИЗ СЕЛА БОЖУРЊЕ
КОД ТОПОЈЕ (комиције ЊИХОВИХ ВЕЛИЧАНСТАВА)*

ПОГИНУО НА МАЧКОВОМ КАМЕНУ 1914. У 11 ЧЕТИ 1 БАТ. 8. ПУКА ДУНАВСКЕ ДИВ. 1 ПОЗИВА

62

БАТЕРИЈА У ГОЊЕЊУ НЕПРИЈАТЕЉА

www.knjizaraodisej.rs

МОРАВСКА ДИВИЗИЈА ПРВОГА ПОЗИВА ПРЕЛАЗИ НА ДРИНСКЕ АДЕ

Скромно, тихо и без помпе, одлази један великан у туђи свет где ће убрзо бити заборављен.

Догађаји и сва трагедија која следи даће пуни допринос забору...

А он; нестваран и велики као легенда, трајан као време и свеж као моменат, заувек ће наћи места у срцима преживелих солунских јунака и нас Шумадинаца, потомака њихових.

VIII/7

Правцем Елбасан – Тирана – Драч марширала је Тимочка војска. Крајња одредница овог марша био је Драч. У њему је војска требало да добије храну и да буде збринута у сваком другом погледу. Ово подручје требало је бити нешто сигурније, јер се налазило под директним утицајем Есад Паше и његове гарде, као и нешто оданијих жапдарма. Додуше, Арнаути из долине реке Мат изузетно су га мрзели, као и већина других Арнаута. Нарочито Мирдити, па је његов положај владара био веома несигуран.

Како арнаутски напади постају све организованији, погодним прегруписавањем, осигуравањем путева и веза, углавном помоћу трећепозиваца, Командант Тимочке војске избегава опкољавање и уништење. Подршку пружа и Есад Паша у поруци коју шаље Команданту:

„Бугари спремају чете у Мату и Дебру. Међу њима је и Ахмед Беј и Елез Јусуф. Они ће вашој војсци пресећи пут на Тирану од долине Мат. Пошто немате војске у Селишту, упутите је одмах тамо. Нека ваши војници покољу све у Мирдитима и поједу све што нађу!”

Ипак, губици су били такви да је бројно стање Тимочке војске сведено на бројност једне ратне дивизије, са тенденцијом даљих губитака. На крајње одредиште Драч стићи ће још малобројнија него сада.

Када је 20. децембра 1915. године Команданту Тимочке војске стигло наређење Врховне команде да се упорно, до последњег човека, мора бранити линија Елбасан – Тирана, било је јасно да ће Савезници остати при ставу да се српска војска из околине Скадра и Љеша мора повлачити према Драчу и Валони. Дуж албанске обале, на правцу повлачења, налазиле су се непрегледне мочваре и устајала нездрава вода.

Путеви скоро да и не постоје.

Поред мочвара нагло се уздижу каменити предели. Дакле, пут претежак и за далеко опремљенију и свеже одморну војску.

Како су у Валони већ биле искрцане италијанске трупе и ратни бродови укотвљени, Врховна команда шаље наређење Команданту Тимочке војске:

„У Валони се налази команда италијанских трупа које су се искрцале код Валоне. Један део трупа је у наступању ка Драчу и стигао је до Фијери.

Ступите у везу са том командом и обавестите је о стању Тимочке војске. За остатак наших трупа у Албанији саопштите да се налазе прикупљене на простору Љеш – Скадар – Гемићи.

Добивене податке о италијанским трупама и њиховом раду доставите Врховној команди”.

Све оптимистичке илузије о италијанској и савезничкој помоћи разбише се већ при првом сусрету са њима у околини Драча. Не само што нису хтели да пруже никакву помоћ, него су припретили да ће употребити и војну силу уколико Српска војска буде прешла реку Шкумбу и наставила према Валони. Сумњиво им беше то што је један пук

ОДСТУПАЊЕ ПРЕКО "ПРОКЛЕТИХ ПЛАНИНА"

www.knjizaraodisej.rs

ВОЈВОДУ РАДОМИРА ПУТНИКА НОСЕ У У ДРВЕНОЈ НОСИЉЦИ ПРЕКО ВЕЗИРОВОГ МОСТА

Prodaja i distribucija:
www.knjizaraodisej.rs
065/220-63-98

